

34. Amin Maalouf'un *Empedokles'in Dostları* yapıtında posthümanizmin izleriSimay TURAN¹

APA: Turan, S. (2021) Amin Maalouf'un *Empedokles'in Dostları* yapıtında posthümanizmin izleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö9), 432-440. DOI: 10.29000/rumelide.983931.

Öz

Yunan filozof Empedokles bir doğa düşünürü olmasının yanında ölümü de sorunsallaştırır. Ölümü bir yok oluş olarak görmeyi reddeder, onun yalnızca bir canlıyı birleştiren parçaların ayrışması olduğunu söyler, hatta hekimlerin ölümüne terk ettiği insanlara yeniden hayat verdiği söylenir. Bu bağlamda Amin Maalouf'un Empedokles'in Dostları adlı distopik bilimkurgu yapıtını Empedokles figürünün üzerine kurması tesadüf değildir. Empedokles'in teknolojiyi kullanma biçiminden etkilenen Maalouf bu romanında insanlığın savaş ve ölüm kavramlarına olan bakışını ileri teknoloji karşısında konumlandırarak irdeler. Bu noktadan yola çıkarak dünyadaki güç dengesizliğine değinerek savaşız yeni bir dünya düzeni hayal eder. Maalouf'un bu vizyonu ise posthümanizm düşüncesinde karşılık bulur. Posthümanizm geniş kapsamlı bir kavram olsa da genel hatlarıyla insanı, doğayı ve inorganik maddeleri yatay bir ontolojide, herhangi bir hiyerarşik düzenden bağımsız olarak ele almayı önerir. Bu bakış açısına göre doğa-kültür, insan-hayvan, organik-inorganik gibi pek çok ikili karşıtlık önemini kaybeder. Aynı durum insan-teknoloji ilişkisi için de geçerlidir. İnsanlığın sınırlarının nerede başlayıp teknolojininkilerin nerede bittiği belirsizleşir, diğer bir deyişle insan ve teknoloji, ayrışması imkânsız bir ikilik ve dolaşıklık durumuna gelir. Aynı şekilde Maalouf romanında insanlığa, teknoloji için ve teknoloji aracılığıyla savaşmak yerine teknolojiyle bütünlük içinde, diğer canlılar ve kendi türü içerisinde eşitlikçi bir tutum sergilemeyi önerir. Bu durumda çalışmada Empedokles'in Dostları romanı insan, teknoloji ve ölüm kavramları çevresinde posthümanist perspektiften ele alınmaktadır; yöntem olarak ise edimbilim ve söylem çözümlemesi yaklaşımlarından yararlanılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Amin Maalouf, Empedokles'in Dostları, posthümanizm, teknoloji, edimbilim, söylem çözümlemesi

Traces of posthumanism in Amin Maalouf's *Our Unexpected Brothers***Abstract**

In addition to being a Greek natural philosopher, Empedocles problematizes the notion of death as well. He refuses to approach death as a form of extinction, and takes it as the simple disintegration of the parts composing a living being; it is even known that he used to reanimate the individuals the doctors left to die. Hence, it is apparently no coincidence that Amin Maalouf bases his dystopian science fiction novel *Our Unexpected Brothers* on the figure of Empedocles. Inspired by the way Empedocles uses technology, Maalouf questions humanity's approach to war, disaster and death, discussing them within the context of advanced technology. Departing from here, he touches upon the notion of power inequality, imagining a new, warless world order instead. His vision, on the other hand, finds its reflection in posthumanist thought. Although posthumanism has a broad conceptual scope, in general terms it approaches human beings, nature and inorganic materials in a horizontal ontology independent from a hierarchical order.

¹ Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı ABD (Ankara, Türkiye), simayturan@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0985-0143, [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 26.07.2021-kabul tarihi: 20.08.2021; DOI: 10.29000/rumelide.983931]

In this view, many dichotomies such as nature-culture, human-animal, organic-inorganic become irrelevant, and the same holds for the human-technology relationship. It is no longer clear where humanity's boundaries end and where those of technology begin, i.e. man and technology become inseparably enmeshed. Similarly, Maalouf invites humanity to adopt an egalitarian attitude towards all the other species and its own, and to live in harmony with technology instead of using it to fight each other and in its name. This study approaches the novel *Our Unexpected Brothers* from a posthumanist perspective, discussing it within the framework of concepts such as human, technology and death; it uses as its methodology the approaches offered by pragmatics and discourse analysis.

Keywords: Amin Maalouf, *Our Unexpected Brothers*, posthumanism, technology, pragmatics, discourse analysis

Giriş: Empedokles'in posthümanizmi

Antik Yunan düşünürü Agrigentum'lu Empedokles'in Batı felsefesine yaptığı en önemli katkılardan biri ölüm ile ilgili sıra dışı görüşleridir. Fragmanlarından günümüze çok az bir kısmı kalmış olan Empedokles'e göre;

"Ölümlü olan bir şeyin ne var olması ne de her şeyi alıp götürün ölümle son bulması söz konusudur. Var olan, sadece öğelerin bir araya gelmesi ve birbirlerine karıştıktan sonra ayrılmasıdır. "Ölüm", işte şeylerin bu ritminin bir anına insanlar tarafından verilen bir addan ibarettir. Bu öğeler bir insan, bir vahşi hayvan, bir bitki veya bir kuş biçiminde birbirlerine karıştıklarında insanlar bir doğuş olduğunu söylerler. Öğeler birbirlerinden ayrıldıklarındaysa insanlar bunu acıklı ölüm kelimesiyle açıklarlar. Ancak bu doğru bir adlandırma değildir." (akt. Sarı, 2017: 36)

Görüldüğü gibi Empedokles'in ölüm ile ilgili düşüncelerinden anlaşılan, düşünce sisteminin merkezinde doğanın ve doğal olanın varlığıdır. Varlığımızı oluşturan öğeler ise toprak, ateş, hava ve su olmak üzere dört ana elementten başkası değildir. Bu düşünceden hareketle Empedokles, bu elementlerin çeşitli kombinasyonlarının bizi var ve yok edebildiğine inanır. Var oluş ve yok oluş kavramlarını birbirlerinin özdeşi olarak yorumlar. Bu durumda ölüm düşüncesi ve ölümün herkesçe korkulan karanlık yüzü, onun üstesinden gelmeye çalıştığı sorunsal olarak karşımıza çıkar. Ölüm bir yok oluş olmaktan oldukça uzaktır, yalnızca bir canlıyı birleştiren parçaların ayrışmasından ibarettir. Bu nedenle Empedokles, ölüm anında yıkım düşüncesini reddeder, ölümün yalnızca varlığı oluşturan unsurların düzeninde bir değişiklik olarak ortaya çıktığını savunur. Empedokles'in ölümün karanlık ve hiçlik çağrışımlarına karşı açtığı savaşı kişisel yaşantısında yaptığı bazı seçimlerden de anlamak mümkündür. Yaşam kavramı onun için oldukça önemlidir, hatta insandan başka canlıların yaşamları da buna dahildir. Aristoteles, *Retorik* adlı eserinde Empedokles'in bize hiçbir canlıyı öldürmememiz gerektiğini söylediğini aktarır. (Aristoteles, 2015: 85). Nikolaos Damaskenos'un olduğu düşünülen, ancak yunanca aslı kayıp olan *Bitkiler Üzerine* adlı eserinde de Empedokles'in bitkilerde *nous*, yani ruh gördüğü belirtilir (Ülgen, 2019: 14). Pythagoras'ın yolundan giden Empedokles vejetaryen bir yeme düzenine ve barışçıl bir hayat görüşüne sahiptir. (IEP, 1995) Empedokles'in ölüm kavramıyla olan mücadelesi bununla da sınırlı değildir; *pharmaka* denilen bitkisel tedavi yöntemlerini uygular, birçok efsanelerde ise hekimlerin ölüme terk ettiği insanlara yeniden hayat verdiği, en azından bunu yapmaya söz verdiği söylenir. "Kötülükler ve yaşlılığa karşı bir savunma" olarak tanımladığı *pharmaka* pratiği sayesinde otuz gün boyunca komada yattığı söylenen bir kadını iyileştirdiği rivayet edilir. (Faraone, 2019) Dolayısıyla Empedokles'in günümüze kadar gelen kayda değer özellikleri arasında üstün bir tıp pratiğini oluşunu ve çağının oldukça ötesinde olan bilimsel bilgi birikimini sayabiliriz. John Burnet'in *Early Greek Philosophy* (2003) eserinde belirttiğine göre "Empedokles'in görünen karakterinin aksine başka bir yüzü de vardı. Kendini Tanrı olarak gördü ve çevresindeki insanların da onu böyle görmelerini istedi. Dönemin siyasetçilerinden olmasının yanı sıra hekim kimliğiyle ön

plandaydı.”² (115). Empedokles'in ölümü ise felsefi görüşünü tamamlar niteliktedir: Tanrılaşma isteği öylesine büyüktür ki, ölmediğini ve ileri tıp bilgisi sayesinde Tanrıların arasına kabul edileceğini ispatlamak için kendini Etna Yanardağı'nda bir kraterden aşağı atarak hayatını kaybeder.

Empedokles'in hekim kimliğini ve deyim yerindeyse Tanrı kompleksini düşündüğümüzde, insanın koşulunu sorgulamanın onun felsefesinin temelini oluşturduğunu görebiliriz. Ancak tarihin erken dönemlerinden bu yana yalnız Empedokles'in değil, insanlığın bilinen en eski mücadelesi zamanın akışı, insanın sonu ve ölüm gerçekleriyle sınanmakta olan koşuludur. İnsan ruhunun derinliklerinde yatan amaç, onlardan koparak özgürleşmektir, bunu yapabilmek için hekimlik pratikleri gibi bilimsel bilgiye dayanan yöntemlere başvurmak gerekir. Yaşayabilmek ve yaşatabilmek, doğayla uyum içinde hayatta kalabilmek için *teknoloji* ile birlikte var olmaya başlar. Önceleri ateş, tekerlek ya da toprak işlemeden ibaret olan teknoloji uygarlığın seyrine göre çeşitlenir, dallanıp budaklanır. Taşıtların icadından buharlı makinelere, modern tıbbı, sibernetiğe, moleküler biyoloji çalışmalarına kadar uzanan upuzun bir yolculuğa dönüşür. Böylece ölüme karşı olan savaşında insan içinde yaşadığı doğayla ve kendi eliyle ürettiği teknolojiyle beraber evrilir.

Sözünü ettiğimiz bilimsel pratikleri önceleyen, ölüm-yaşam ikileminden özgürleşmenin en kısa ve doğal yol ise hayal etmek, diğer bir deyişle kurgulamaktır. Sigmund Freud insanın kurguya olan ilgisini ölüm ile bağdaştırır. Ona göre insan ölüm gerçeğinden dolayı yaşayamadıklarını kurgu dünyasında telafi eder (Freud, 2018, 39-40). İçinde bulunduğu gerçekliği kendine göre, kendi imgelemi doğrultusunda yeniden kurgulayarak kaçınılmaz sonuna doğru giden yolu katlanılabilir hale getirir. Bu yönden bakıldığında Amin Maalouf'un, ölümü bilimsel pratikler ve çevresindeki diğer varlıklarla barışçıl bir yaşam tarzı sayesinde yenmeye çalışan Empedokles figürünü temel alan bir bilimkurgu romanı yazmasının tesadüf olmadığını görürüz. Maalouf Empedokles aracılığıyla teknolojiyi gerektiği gibi kullandığı durumda insanın erişebileceği uygarlık seviyesini kendi perspektifinden irdeler. Kuramsal çerçeveye baktığımızda ise Maalouf'un aradığı yöntem posthümanizm kavramında gizlidir. Posthümanizm insanın kendi tanımına, kaçınılmaz koşuluna, evrende varoluşuna ve geleceğine yönelik sorgulamalar içeren ve kendi içinde dallanıp budaklanan geniş kapsamlı bir kavramdır. Genel hatlarıyla insanı, insan olmayan canlıları, doğayı ve inorganik maddeleri yatay bir ontolojide, herhangi bir hiyerarşik düzenden bağımsız olarak ele almayı önerir. (Braidotti, 2014: 14) Bu bakış açısına göre her varlık birer eyleyicidir, birbirine hükmetmez, doğa-kültür, insan-insan olmayan, organik-inorganik gibi ikili karşıtlıklarla ötekileştirilemeyecek kadar değerlidir. Bu noktada posthümanizmin bünyesinde birçok eğilimi ve yaklaşımı barındırdığını, dolayısıyla kolayca tanımlanabilecek bir kavram olmadığını belirtmek gerekir. Hatta posthümanizm kuramcılarının Francesca Ferrando, posthümanizmin bir “şemsiye kavram”³ (Ferrando, 2019: 81) olduğunu ileri sürer. Temelde tüm posthümanizmlerin sorunu tanıdığımız, bildiğimiz ve alıştığımız ‘insan’ kavramını ontolojik düzlemde nereye koymamız gerektiğiyle ilgilidir. Aydınlanma düşüncesinden ve Sanayi Devrimlerinden güç alan, yüzyıllardır kendini evrenin yegâne hâkimi konumuna taşımaya çalışan insanı tahtından indirmeye, o tahtı aslında tarihin başlangıcından beri ona yoldaşlık eden diğer varlıklarla paylaşıyor olduğunu hatırlatmaya yöneliktir. Dolayısıyla “post-” ön eki insanlığın sonunu değil, alışlagelmiş insan tanımının sonunu ve yeni bir insan tanımına duyulan gereksinimi ifade eder.

Kuramsal bir çerçeve olarak posthümanizm

Posthümanizm türleri birbirine karşıt ya da birbirinden tamamen kopuk değillerdir, aralarında keskin sınırlar bulunmaz, iç içedirler. Buna karşın, odağa aldıkları insan tanımına göre pozisyon alırlar.

² Alıntının çevirisi tarafımızdan yapılmıştır.

³ İngilizcesi “umbrella term” olan bu ifade, dilimize “şemsiye kavram” olarak çevrilebilir.

Transhümanizm gibi insan bedenini aşır yalnızca bilinç düzeyinde var olma düşünceleri barındıran teknofil, hatta uçarı denebilecek eğilimlerden biyokonservatizme, spekülative kuramlara, ekokritiğe, feminist ve postkolonyal çalışmalara uzanan pek çok kolu bulunur. Bizim bu çalışmada irdelemeye çalışacağımız posthümanizm özellikle insan-teknoloji dolaşıklığını odağa alan bir yönelim olacaktır. Francesca Ferrando, Katherine Hayles, ve Donna Haraway gibi filozof ve posthümanist kuramcılara göre posthümanizm başlığı altındaki tüm felsefi ve kavramsal sorgulamalar insan-teknoloji ilişkisinin karmaşıklığından ve dolaşıklığından (ing. *entanglement*) temellenir, çünkü posthümanist düşünceye göre insan, gezegenimizde bugüne kadarki varoluşunu teknolojiye borçludur. İnsan hiçbir zaman kendi başına var olmamıştır. Kırılganlığından, geçiciliğinden ve ölümlülüğünden tek çıkış yolu ise tanrılaşmak ve ölümsüzlüğe erişmektir. Bu yolda teknolojiyi kendine yoldaş olarak kullanmıştır. Söz konusu teknoloji ateşin yakıldığı ilk andan koronavirüs salgınıyla maske ve aşı teknolojileri sayesinde başa çıkmaya çalışmamıza kadar her yerdedir. İnsan biyolojik bir varlık olsa da var oluşunu sürdürebilmesi, kendi üretimi olan teknolojinin yardımıyla gerçekleşmiştir. Empedokles'in hekimlik pratiği sayesinde peşine düştüğü amaç aslında binlerce yıldır insanlığın ölümle baş etmesini sağlamıştır. Katherine Hayles, *How We Think* (2012) adlı yapıtında bu durumu teknogenesis (ing. *technogenesis*) kavramıyla açıklar. “-genesis”in dilimizde “başlangıç” ya da “doğuş” gibi anlamlara geldiğini düşündüğümüzde söz konusu kavram bizi, insan ve tekniğin tarihin başlangıcından bu yana birlikte evrildikleri düşüncesine ulaştırır. Ihab Hassan, *Prometheus as the Performer: Toward a Posthumanist Culture* (1977) başlıklı makalesinde sözünü ettiğimiz birlikte evrilme düşüncesini Prometheus'un ateşi insanlığa sunmasından başlatarak teknolojiyi posthümanist çerçevede ele alan ilk düşünür olmuştur. Dolayısıyla insanoluş sınırlarının nerede başladığı ve teknolojininkilerin nerede bittiği belirsizdir, diğer bir deyişle insan ve teknoloji, ayrışması imkânsız bir ikilik ve dolaşıklık durumundadır. Bu dolaşıklık ister istemez insan ve teknoloji arasında bir melezlik yaratır. Bu melezliği Donna Haraway *Siborg Manifestosu* eserinde şöyle açıklar: “Yirminci yüzyılın sonlarına, bizim ağımıza, bu mitik ağa geldiğimizde, hepimizin bir kimera*; makine ile organizmanın teorik bir zeminde ifade edilen ve fabrikasyon misali uydurulmuş birer melez olduğumuzu vurgulamak gerekir; kısacası, hepimiz siborguz. Bu siborg bizim ontolojimizdir [;]” (2006:4) Açılımı sibernetik organizma olan siborg, insanlık durumunu gözler önüne seren bir kavram olmakla kalmayıp posthümanizmin temel dayanaklarından birini oluşturur. Mutfaklarımızda yanmakta olan ocağın, elimizden düşmeyen telefonların, şu anda okumakta olduğunuz e-derginin, bir yılı aşkın bir süredir eğitim dahil neredeyse her işimizi yürüttüğümüz çevrimiçi platformların yaşamlarımızla iç içe olduğuna vurgu yapar. Andy Clark *Natural-Born Cyborgs: Minds, Technologies, and the Future of Human Intelligence* (2003) adlı eserinde siborg kavramını zamansızlaştırır. Böylece teknolojinin yeni yeni gelişmekte olduğunu ifade eden her söyleme, insanın var olduğu andan itibaren teknolojinin ona eşlik ettiğine dair bir alt metin ekler. Dolayısıyla posthümanizm ve temel kavramları bize yalnızca 19.yüzyıl sonrası mucitlerin değil, Empedokles'in de Antik Yunan'ın posthümanisti olduğunu hatırlatır.

Empedokles'in Dostları'nda posthümanizm

Amin Maalouf *Empedokles'in Dostları* romanında bizlere posthümanist bir kurgu ve posthümanizmin çerçevelediği söylemler sunar. Posthümanizmin bir şemsiye kavram oluşunu göz önünde bulundurduğumuzda romanın posthümanist okumasının çeşitli yönlerden ele alınabileceğini söyleyebiliriz. Örneğin Ergeç (2021) aynı romana eko-eleştirel bir çizgide yaklaşmış, romanın içerdiği doğa söyleminin romanı “insanmerkezcilikten uzaklaştırdığı” (2021, 237) kanısına varmıştır. Bizim yaklaşımımız ise Hayles'in sözünü ettiğimiz “genesis” kavramından yola çıkan, insan ve teknolojinin bütünlük ve birliktelik içinde evrildiği söylemi çevresinde şekillenecektir.

Roman Atlas Okyanusu'nda yer alan çok küçük ve yalnızca iki sahibi olan Antioche Adası'nda geçmektedir. Bu iki kişi sessiz sakin bir yaşam sürmek isteyen ünlü karikatürist Alec ve yazdığı ilk romanıyla dünya

çapında büyük bir başarı yakalayan ancak başka eser veremeyen, ününden ve insanlardan kaçmak isteyen yazar Eve Saint-Gilles'dir. Bu süreçte küresel ölçekte terör saldırıları ve nükleer silah gerilimi tırmanmaktadır. Tam da dünyadaki bu kaos ortamında bir gün tüm dünyada elektrik ve internet ağları kesilir, hemen ardından ise kendilerine "Empedokles'in Dostları" adını vermiş ve Yunanca isimlere sahip, amaçları ve kökenleri tam olarak belli olmayan bir grup insan belirir. Bu insanların en önemli özelliği ise oldukça gelişmiş bir teknolojiye ve tıpkı Empedokles gibi üst düzey tıp bilgisine sahip olmalarıdır. Böylece dünya üzerindeki tüm silah ve nükleer bombaları etkisiz hale getirirler. İleri düzey teknolojiyle donatılmış, insanların "şifa tüneli" adını verdikleri hastane gemiler yardımıyla insanların hastalıklarını dakikalar içinde iyileştirerek isterlerse onları ölümden bile döndürecek teknolojiyi insanlığa tanıtır. Bu durum küresel boyutta büyük bir huzursuzluğa ve beklentiye sebep olur; hemen herkes eğitimi, uğraşını ya da mesleğini bırakır, Empedokles'in Dostları'nın getirdikleri hastane gemiler önünde milyonlarca kişilik kuyruklar oluşturup hastalıklarından arınmayı bekler. Sonunda ise milyonlarca kişiyi bu yöntemle iyileştirip insanlığa teknolojinin iyi amaçlarla da kullanılabileceğini gösteren Empedokles'in Dostları tarih sahnesinden ayrılp yüzyıllardır korudukları gizemli kimliklerine yeniden bürünmeye karar verir. Yarı distopik, yarı spekülatif diyebileceğimiz, Maalouf'un alışılmış tarzının ötesine geçen bu roman içerdiği söylemler bakımından posthümanist düşüncenin yazınsal bir karşılığı olma niteliği taşır. Bu bağlamda Maalouf'un insan-teknoloji ilişkisine gönderme yapan söylemlerini Dominique Maingueneau'nun *Yazınsal Söylemin Edimbilimi*⁴ (2001) yapıtında kullandığı yazınsal söylem çözümlemesinin anahtar birkaç kavramı ve örnekleri üzerinden irdelemeye çalışacağız.

Temelde anlatıbilimci Gérard Genette'in *Palimpsestes* (1982) yapıtına ait bir kavram olan metinlerarasılık, Maingueneau'nun da yazınsal söylem çözümlemesi yönteminde kullandığı kavramlardan biridir. İki veya daha fazla metin arasındaki en bariz ilişki olan metinlerarasılık A metninin B metnine yaptığı gönderme, alıntı ya da anırtımlarla kurulur. Maingueneau'ya göre "her eser ve her yazınsal tür, kimliğini, diğer metinlerle arasındaki metinsel ilişkiler aracılığıyla tanımlar."⁵ (2001: 23) Bu çalışmada posthümanizmin izlerini söylem bazında sürme düşüncemiz *Empedokles'in Dostları* romanının aslında direkt olarak metinlerarasılık ilişkisinden temellenen bir kurgusu olmasından kaynaklanmaktadır. Antik Yunan filozofu Empedokles'in başta sözünü ettiğimiz doktor kimliği, bilimsel bilgiye bakışı ve ölüm sorunsalını içselleştirme yöntemine baktığımızda metinlerarasılık söyleminin ne kadar görünür olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Romanın orijinal başlığı *Nos frères inattendus* olmasına rağmen çevirmen Ali Berktaş, başlığı dilimize *Beklenmedik Kardeşlerimiz* gibi birebir bir ifadeye başvurarak çevirmek yerine Empedokles'i açık anırtıma yöntemiyle başlığa yerleştirmiştir. Böylece Maalouf'un kurguya yedirdiği metinlerarasılık söylemi, romanın dilimize çevirisinde ilk bakışta fark edilebilir duruma gelmiştir. Bu noktada roman kurgusu açısından bu vurgulamanın herhangi bir sakıncası olmadığını da söylemek gerekir, çünkü romandaki Empedokles anırtımları sayıca fazla ve oldukça nettir. 'Dostlar'a mensup olan karakterler Empedokles'in izinden gittiklerini açıkça belirten söylemlerde bulunurlar, Empedokles'in bilim ve teknik alanlarındaki gücünü öykünerek yüzyıllardır var olduklarını söylerler ve şiirlerinden alıntılar yaparlar. "Atalarımız otuz kırk yıl önce kendini bir yanardağın kraterinden aşağı bırakarak yok olan birini çıkış noktası olarak sahiplenmişlerdi" (Maalouf, 2020: 58) gibi söylemlere sıklıkla başvururlar. Empedokles'in tıp bilgisi ve ölüme bakış açısı romanda yine aynı doğrultuda söylemlere dahil edilir. Anlatıcı Alec şifa tünellerinin etkilerini şu sözlerle anlatır: "Empedokles tıbbi tarafından tedavi edildiğinizde sadece belirgin bir hastalığınız değil, yaşlanma da dahil görünür görünmez tüm hastalıklarınız iyileşiyor." (*ibid.* 206) Burada "Empedokles tıbbi" ifadesi yalnız Empedokles'in Dostları'nın kullandığı teknolojiye değil, aynı zamanda Empedokles'in yaşadığı dönemde hasta insanlara uygulamaya çalıştığı tekniklere de gönderme

⁴ Fransızca başlığı "*Pragmatique du discours littéraire*" olan yapıtın dilimize çevirisi bulunmamaktadır.

⁵ Orijinal metin: "Chaque oeuvre, chaque genre définit son identité par sa manière de gérer la transtextualité."

yapar. Böylece hekim Empedokles, roman söyleminde her yerdedir. Onun kullandığı ölümle baş etme yöntemi olarak tıp teknolojisi kurgunun her bölümünde karşımıza çıkar. Kendi çağının oldukça ötesindeki bilimsel bilgisi Maalouf'un oluşturduğu yazınsal söylemin içine işler. Kendi pratikleriyle insan-teknoloji ilişkisini dolaşık hale getiren Empedokles'in posthümanizmi Maalouf tarafından benimsenmiş ve roman söylemine eklenmiş olur.

İnsan-teknoloji dolaşıklığı, yazınsal söylemlerden oluşmuş bir yapıtta bilimsel söylemden izler taşıyacaktır. Özellikle doğası gereği bilimkurgu yazınında teknolojiyi merkeze alan söylemlerin oldukça yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada Maingueneau'nun *Yazınsal Söylemin Edimbilimi* (2001) yapıtında yazınsal söylem çözümlemesi yöntemlerinden biri olarak aldığı yerdeşlik (fr. *isotopie*) kavramı, bilimsel söylemin yazınsal söylemle dolaşık duruma gelme yollarından biridir. Kavram en geniş tanımıyla metinde herhangi bir dil ögesinin tekrarlanmasıdır. (2001:48) Maalouf'un roman söylemindeki posthümanist çizgiyi irdeleyebilmek için ise metindeki anlamsal yerdeşlikleri tespit etmek yerinde olacaktır. Anlamsal yerdeşlik, aynı sözlük alanındaki anlambirimlerin tekrar edilmesiyle sağlanır. Özellikle bilimkurgusal metinler gibi birden fazla disiplinin birlikte var olduğu metinlerde birden fazla yerdeşlik vardır. Bu durumda insan ve teknolojinin dolaşıklığını odağına alan posthümanist bir metinde, insan ve benlik çevresinde oluşan yerdeşliklerin ve bilim-teknoloji verilerinden türeyen yerdeşliklerin romanda bir arada bulunmaları şaşırtıcı olmaz. Gerçekten de romanda teknoloji kavramı çerçevesinde her karakterin yüzlerce söylemi bulunmaktadır. Ancak beklediğimiz üzere tek yerdeşlik teknoloji yerdeşliği değildir. Örneğin romanın anlatıcısı olan Alec karakterinin Dostlar'a bakışı adanın diğer sakini Eve kadar kucaklayıcı değildir, bu "ne idüğü belirsiz" olarak tanımladığı insanlar yeryüzünde belirlediği andan itibaren şüpheli ve sorgulayıcı davranır. Alec'in teknoloji meselesine daha ılımlı bakmaya başlaması ancak Dostlar'ın hastane gemileri denizlere demir attıktan sonraki bölümlerde olur. O da sonunda söylemlerinde teknoloji kavramı etrafında şekillenen yerdeşliklerden yararlanmaya başlar. Adada Empedokles doktorları tarafından tedavi edilen ilk kişi olduğunda bu deneyimini şöyle anlatır: "Ne olduğu bilinmeyen ışınların bombardımanına nasıl razı olmuştum? Organizmamın bunlara dayanabileceği nereden belliydi? Kendi isteğimle kobaylık yapmayı nasıl kabullenmişim?" (Maalouf, 2020: 129) Burada dikkatimizi çeken, "ışın", "organizma" ve "kobay"dan oluşan teknoloji yerdeşliğinin yanında "benlik" yerdeşliğinin de ağır basmasıdır. Alec'in sorduğu retorik sorular benliğiyle hesaplaştığının göstergesidir, öyle ki normal şartlarda asla razı olmayacağı koşullara boyun eğdiğini görürüz. Daha sağlam ve sağlıklı olma düşüncesi iç hesaplaşmalarından daha ağır basmış olacaktır ki, şifa tüneline girmeyi, üstelik bunu herkesten önce yapmayı kabul eder. Kendini organizma ve kobay olarak, yani aslında bilimsel bir jargondan yararlanarak tanımlamak zorunda hisseder. Böylece onun da bir insan olarak tek başına var olmak gibi basmakalıplaşmış düşüncesini içinde bulunduğu şartlar gereği aşmak zorunda kaldığına tanık oluruz. O da artık bir siborgdur, biyolojik bir organizma olduğu kadar teknolojinin de yoldaşdır.

Bir başka örnekte Empedokles'in Dostları yeryüzünde belirlediklerinde Amerika Birleşik Devletleri başkanı ulusa sesleniş konuşması yapar. Konuşmasında teknoloji yerdeşliği çevresindeki "nükleer", "enerji", "parçalanabilir radyoaktif madde" gibi anlambirimlerden yararlanır:

"Sevgili yurttaşlarım, Tarihimizin bir aşamasında nükleer silahların geliştirilmesi ürkütücü ama gerektiği. Tehlikeli, meşum bir potansiyele sahip bir enerjinin söz konusu olduğunu hep biliyorduk, ama İkinci Dünya Savaşı'na son vermemiz, sonra da yeni bir tehditle, komünizmle başa çıkmamız gerekiyordu. Bugün ise uygarlığımıza yönelik en ciddi tehditler nükleer silahların artışından kaynaklanıyor. [...] Görüşmelerde nükleer silahlar ve parçalanabilir radyoaktif maddelerdeki artıştan kaynaklanan endişe verici duruma uzun uzun değindik." (Maalouf, 2020: 73)

Yine aynı alıntıda önemli olan bir başka konu ise başkanın konuşmasında siyasi ve bilimsel olmak üzere iki tür söylemin bulunmasıdır. Konuşmada ilk bakışta ağırlıklı gözüken bir siyasi söylem vardır. Nükleer

silahların savaşı sonlandırma ve komünizmle başa çıkma gibi iki siyasi nedenden ötürü son derece gerekli olduğunu savunur, ancak söylemine “bugün ise” diyerek devam eder. “Bugün ise”, iki söylem arasında zıtlık anlamı katar. Maingueneau’ya (2001: 58) göre ise böylesine bir zıtlık ifadesinin (fr. *mais*⁶) başka bir sonucu da vardır: zıtlık belirten ifadeden sonraki sözce, öncekinden güçlüdür. İlk sözce ihmal edilmiş, söylem yalnızca ikinci sözceyi vurgulamak için oluşturulmuştur. Böylece başkan, “Bugün ise uygarlığımıza yönelik en ciddi tehditler nükleer silahların artışından kaynaklanıyor” diyerek nükleerin tarihteki kullanımlarının kendince haklı gerekçelerinin önüne nükleerin tehlikeli olma durumunu koyar, dolayısıyla bilimsel söylemin ifade ettiklerini siyasi söylemin üstüne taşır. Söylemde vurgu bilimsel ve tehlikeli olan kısımda kalır. “Nükleer zamanında gerekliydi, ancak şimdi gerekliden çok tehlikeli” şeklinde bir yeni anlam oluşur. Böylece iki tür söylem birbirinin içine geçmiş olur, değerleri değişir. İnsanın başlıca özne olduğu siyaset, teknolojinin varlığıyla gölgelenir. Böyle bir söylem, tıpkı posthümanist düşüncenin yaptığı gibi, insana bir kez daha iktidarının düşündüğü kadar sağlam olmadığını hatırlatır. Maingueneau’nun yazınsal söylem çözümlemesinde kullandığı iki sözce arasındaki zıtlık roman söylemi boyunca varlığını sürdürür. Romanda insanın bilinen ve alışlagelmiş varlığı, tanımı, alışkanlıkları, yaşam tarzı, bilimi ve toplumu sürekli olarak yerinden oynar, yerine bambaşka bir insan sistematiği gelir. Tüm karakterler bu değişimden etkilenirler ve bu durum söylemlerine yansır. Örneğin Empedokles’in Dostları’nın dünyada boy gösterişlerini olayların başından itibaren büyük bir sevinçle karşılayan tek karakter Eve Alec’e şöyle der: “Uygarlıklarımızın ölümlü olduklarını belirttiğimiz zaman bile caka satmayı ve kibirli olmayı beceriyorduk! Tarih’i bizim yaptığımıza emindik. Halbuki henüz tarihhöncesinden bile çıkamadığımız anlaşılıyor!” (Maalouf, 2020: 62). “Halbuki” ifadesi tarihin başlangıcından bu yana var oluşuyla ilgili kibir içinde olan insanın önüne henüz tarih öncesi çağlardan çıkamadığı anlaşılabilir insanı koyar. Böylece insan, tarihsel süreci de göz önüne alınarak Eve tarafından yeniden tanımlanmış olur. Aynı şekilde Alec’in vaftiz kızı ve doktor Adrienne, Dostlar ve şifa tünelleri ile olan karşılaşmasından sonra “artık ‘zamanaşımına uğramış’ bir bilimin taşıyıcısı olduğu için, kuşkusuz ‘meslektaşlık’ iddiasında buluna[mayacağı]” (*ibid.* 170) “ama faydalı olmak ve öğrenebileceği ne varsa öğrenmek istediğini” (*ibid.* 171) söyler. “Ama” bağlacının bize anlatmaya çalıştığı, hekimlik pratisyenliği yapmakta olan, bilim ve teknolojiyle iç içe bir insanın bile Empedokles’in Dostları sayesinde kendini yeniden tanımlamaya karar verebileceğidir.

Çıkarımlar ve sonuç: Kurguda posthümanizm

Empedokles’in Dostları romanında yazınsal söylemden yola çıkarak romanın insan-teknoloji dolaşıklığından temellenen bir posthümanist yönelim üzerine kurulu olduğunu irdelemeye çalıştık. Metinlerarası göndermeler, anlamsal yerdeşlikler, farklı söylem türlerinin birlikteliği ve sözcelerin birbirlerine göre değerlerini belirleyen zıtlık ifadeleri yardımıyla roman söylemine sağladığı katkıları inceledik. Parçalı analizlerimize roman söylemini bir bütün olarak ele alan bir bakışla yaklaşacak olursak romanda Empedokles’in bir ideal değil, bir başlangıç noktası olarak sunulduğunu söylemeliyiz. Empedokles’in felsefesinden hareketle ölümü yenmeye yarayacak bir teknolojinin varlığını konu edinen bu roman bile pratikte ölümün nasıl yenileceğini açıkça anlatmaz. Şifa tünellerinin kıyılarına yanaşıp insanların saniyeler içinde iyileştiğini kısaca aktarmakla yetinir. Empedokles’in Dostları’nın Antik Yunan uygarlığı döneminden bu yana nasıl bir yol izledikleri açıkça belirtilmez. Bunca yıldır anakara insanlarından nasıl saklandıkları anlatılmaz. “Bizim kavgalarımıza hiç bulaşmadan, aptalca inançlarımızla vakit yitirmeden yollarına dosdoğru devam eden” (Maalouf, 2020: 175) deyim yerindeyse bir paralel insanlık sunması dışında hiçbir ayrıntıdan söz edilmez. Onların uyguladıkları şekilde ölümü yendiğimiz takdirde insan nüfusunun nasıl kontrol edileceği ya da gezegenimizde neler olacağıyla ilgili öngörüler paylaşılmaz. Bunlar, okuyucunun roman söyleminde doldurmaya katkıda bulunması beklenen boşluklardır (fr. *lacune*). Ayrıca

⁶ Fransızca “fakat, ama, ancak” gibi anlamlara gelen *mais* sözcüğü Dominique Maingueneau’nun yazınsal söylem çözümlemesi yönteminde zıtlık belirten herhangi bir bağlacın yerini tutabilir.

geleceğe yönelik bir kurgusu ve bilim ve teknolojinin verilerinden yararlanmasına rağmen *Empedokles'in Dostları* bize kapalı bir bilimkurgu evreni sunmaz. Bilimkurgu kitap ve filmlerden alıştığımız üzere mükemmel ve dayanıklı insan idealini dayatmaz. Ancak içinde barındırdığı bilimsel söylem sayesinde insanın teknoloji için ve teknoloji aracılığıyla savaşmak yerine onunla bütünlük içinde, diğer canlılar ve kendi türü içerisinde barışçıl eşitlikçi bir tutum ile yaşamayı önerir, öyle ki bu mesajı karakterlerin söylemleri üzerinden açıkça verir. Örneğin Eve, Dostlar'ın dünyada gözükmesinden sonra bir akşam yemeği sırasında coşkuyla şöyle der: "Ben Empedokles'in Dostları'na içiyorum! İnsanlığın tüm kibri yerle bir oldu!" (Maalouf, 2020: 61) Eve insanlığın alışılacalmış "her şeyin ölçüsü olma hali"nin beklenmedik dostların gelişiyle sona erdiğini, üstelik artık kibrin yerini daha olumlu davranışların almasını beklediğini bu mutlu söylemiyle dile getirir. Ayrıca romanın sonunda Dostlar'dan Elektra, yeryüzünden ayrılırken yaptığı uluslara sesleniş konuşmasında insanlığa sorar: "Önceliklerinizi yeniden gözden geçirmeye ve hem bizimle hem de kendi aranızda yeni bir sayfa açmaya hazır mısınız?" (Maalouf, 2020: 208) Elektra bu sözleriyle insanlığa kendi arasındaki anlamsız savaşları bırakmasını, "biz" olarak ifade ettiği teknolojiyi bir düşman ya da tehlike olarak değil, kendine yoldaş olarak görmesini öğütler. Bu öneriler sözünü ettiğimiz posthümanist anlayışın çekirdeğini oluşturur.

İnsanın var oluşunu ve koşulunu sorgulaması, onları aşmaya çalışması, bunu yaparken teknolojiyle bütünleşmesi, ona bağımlı olması ve onsuz var olmaması şeklinde ilerleyen posthümanist insan-teknoloji dolaşıklığının sıklıkla kurgusal alana yansıyor olması şaşırtıcı değildir. Çünkü kurgu çoğu zaman insanın olası gördüğü ya da hayal ettiği gerçekliğin "yeniden yazımı"dır. Genellikle distopik ve spekülative kurguları olan yapıtlar insanın arzu ve korkularının dışı vurabileceği en uygun ortamlardır. Bu tür yapıtlarda hiçbir gerçekçilik şartı ve sınırı aranmaksızın ölümsüzlük arayışının ve tanrılaş(ama)manın en uç halleri kurgulanabilir. Bu bağlamda Maalouf'un *Empedokles'in Dostları*'nda yaptığının, kendi üslubuna göre sıra dışı gözükse de aslında *Uygarlıkların Batışı* (2019) yapıtında verdiği mesajdan çok da farklı olmadığını öne sürebiliriz. *Uygarlıkların Batışı* üzerine çok çalışılmış bir denemedir ve uygarlığın insanlar birbirleriyle savaşırken ilerleyemeyeceğinden söz eder. *Empedokles'in Dostları* ise *Uygarlıkların Batışı*'nda savunulan tezi destekleyecek hikayelerin eksikliğinden doğmuş bir romandır. Dostlar'ın ayak bastığı bir dünya kimilerine göre kurgusal düzlemde kalması gereken bir distopya olabileceken biz posthümanistlere göre içten içe gerçekleşmesi dilenen bir ütopyadır. Çünkü düşüncelerini insan-teknoloji dolaşıklığından temellendiren posthümanistlerin ortak olarak savdukları bir sav vardır: *Bir olmak daima diğerleriyle birlikte olmaktır.*

Kaynakça

- Aristoteles. (2015). *Retorik*. (çev. Mehmet H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi.
- Braidotti, R. (2014). *İnsan Sonrası*. İstanbul: Kolektif.
- Burnet, J. (2003). *Early Greek Philosophy*. Londra ve Edinburgh: Kessinger.
- Clark, A. (2003). *Natural-Born Cyborgs: Minds, Technologies, and the Future of Human Intelligence*. New York: Oxford University Press.
- Ergeç, Z. (2021). Amin Maalouf'un 'Empedokles'in Dostları' Romanına Eko-eleştirel Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(77), 231-238.
- Faraone, C. (2019). "Empedocles the Sorcerer and his Hexametrical Pharmaka". *Antichthon*, 53, 14-32. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/ann.2019.1
- Ferrando, F. (2019). *Philosophical Posthumanism*. London: Bloomsbury Plc.
- Freud, S. (2018). *Savaş ve Ölüm Üzerine*. (çev. E. Yıldırım). İstanbul: Oda.
- Genette, G. (1982). *Palimpsestes: La littérature au second degré*. Paris: Seuil. Collection Poétique.

- Haraway, D. (2006). *Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim, Teknoloji ve Sosyalist-Feminizm*. (çev. Osman Akinhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hassan, I. (1977). "Prometheus as the Performer: Toward a Posthumanist Culture? A University Masque in Five Scenes". *The Georgia Review* 31.4, 830-850.
- Hayles, K. (2012). *How We Think: Digital Media and Contemporary Technogenesis*. Illinois: The University of Chicago Press.
- Internet Encyclopedia of Philosophy -IEP (1995). Erişim linki: <https://iep.utm.edu/empeoc/>
- Maalouf, A. (2020). *Empedokles'in Dostları*. (çev. Ali Berktaş) İstanbul: Yapı Kredi.
- Maalouf, A. (2019) *Uygarlıkların Batışı*. (çev. Ali Berktaş). İstanbul: Yapı Kredi.
- Maingueneau, D. (2001) *Pragmatique du discours littéraire*. Paris: Nathan.
- Sarı, E. (2017). *Dünya Tarihi Filozofları*. Antalya: Nokta E-Book Publishing. Erişim linki https://books.google.com.tr/books?id=mwE2DwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Ülken, G.O. (2019). *Aristoteles'te ve Derrida'da Hayvan Sorusu* (Yüksek lisans tezi). Erişim linki <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/12021/Aristoteles%27te%20ve%20Derrida%27da%20Hayvan%20Sorusu%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>